

Для лізингодавця лізинг вигідний, бо:

- дозволяє постійно одержувати прибуток від здійснення операцій;
- забезпечується надання різноманітних послуг користувачу, здійснення яких за інших умов неможливе;
- збільшується кількість учасників операцій, а, значить, лізингова компанія розширює свої зв'язки з виробниками обладнання та його споживачами;
- наслідком розширення зв'язків з виробниками є збільшення номенклатури товарів, які можуть стати об'єктами лізингу;
- при укладенні договору на строк, довший від періоду амортизації обладнання, лізингова компанія одержуватиме додатковий прибуток як результат надходжень орендної плати після того, як попередні внески вже повністю погасили вартість обладнання;
- підвищується ефективність використання обладнання;
- зменшується ризик втрат у зв'язку з платіжною неспроможністю клієнтів;
- існує можливість виходу на зарубіжний ринок;
- тимчасово вивільнене від лізингу обладнання в одній країні може бути використаним в іншій країні.

Узагальнюючи вищевикладений матеріал, можна зробити висновок про те, що лізинг – складна торгово-фінансово-кредитна операція, яка стимулює інноваційну діяльність, робить гнучкими відносини між виробниками і споживачами, розкриває можливості для раціонального використання товарних і фінансових ресурсів, сприяє розкріпаченню підприємництва.

1. Джон Грімметт. Лізинг вигідний усім учасникам ринку // Вісник НБУ. – 1997. – № 2. – С. 50 – 54. 2. Орлов О.О., Рясних Є.Г. Що завважає розвитку лізингу в Україні // Фінанси України. – 1999. – № 7. – С. 3 – 9. 3. Черевко Г.В., Калитка Г.Б. Лізинг: реалії, проблеми, перспективи // Фінанси України. – 1999. – № 27. – С. 40 – 46. 4. Закон України “Про лізинг” // Галицькі контракти. – 1998. – № 10. – С. 137 – 140.

УДК 334.7:330.101

О.В. Горбачевська

Львівський банківський інститут НБУ

ПРОБЛЕМА ПІДПРИЄМНИЦТВА В ЕКОНОМІЧНІЙ ТЕОРІЇ

© Горбачевська О.В., 2001

Проведено аналіз зв'язків підприємництва з економічними дисциплінами: політичною економією, мікро- і макроекономікою. Зроблено рекомендації щодо вдосконалення їх викладання в закладах різного рівня акредитації.

The analysis of the relationship between the problem of entrepreneurship with economic subjects – political economy, micro- and macroeconomics in particular is carried out. The peculiarities of entrepreneurship in Ukraine are specified. The author makes recommendations with regard to improvement of teaching economic subjects in training institutions of different levels of accreditation.

Сьогодні переконливо доведено, що інвестиції в науку й освіту – найвигідніша справа. Вони закладають надійну базу для прогресу. Тому, якщо країна прагне бути конкуренто-

здатною у світовому товаристві, вона повинна, насамперед, підтримувати свій освітній потенціал на належному рівні. Особливого значення в Україні набуває економічна освіта. Переорієнтація нашої економіки на ринкові механізми вимагає відповідної підготовки спеціалістів з економічних питань. Першочерговою проблемою є формування людини з “ринковою психологією”, що здатна на цивілізовану підприємницьку діяльність. Перехідний стан економіки України актуалізував проблему підприємництва. Адже досвід реформ привів нас до розуміння того, що основним фактором динамізму ринкового господарства, його високої здатності змінюватися, є не стільки ринок, скільки підприємство, як необхідна його складова.

Радянська система не мала такого типового і достатньо масового явища, як підприємство. Тому в перехідній економіці підприємство треба “створити”. В країнах з розвиненою ринковою системою вже існує “готове” підприємство. Вони давно пройшли період його народження. Тому проблеми, передумови виникнення підприємства не цікаві для економістів тих країн у такій мірі, як для України. Цим зумовлюється інтерес до цієї проблеми.

У наш час не існує якоїсь загально визнаної теорії підприємства ні в Україні, ні в інших країнах. Те, що сьогодні теоретики пишуть про підприємство, є конгломератом окремих суджень. Неокласичні теорії ведуть мову про “підприємницькі здібності”, як один з факторів виробництва разом з працею і капіталом. Інша ж частина – це просто узагальнення суми даних, яке не пов’язане з економічною теорією. Так, хвиля розвитку малого бізнесу на Заході у 1970 – 1980 рр. породила уяву, що лише малий бізнес є підприємницьким. Таке ж розуміння підприємства отримало розповсюдження в Україні, де малий бізнес став визнаватися головним напрямом підприємства. Але на Заході малий бізнес зовсім не затьмарив великого і не замінив його; швидше вони прекрасно ужилися при двосторонній вигоді. До того ж, кожне мале підприємство прагне перетворитися у велике і іноді досягає своєї мети, не втрачаючи при цьому своїх особливостей.

Підприємство в економічній царині життя має неоднозначну історію.

В античні часи та середньовіччя діяльність торговця, купця і підприємця характеризувалася як “негідна”. Негативний погляд на підприємство був пов’язаний з тим, що тодішнє розуміння “багатства” не відповідає сучасному. Під багатством швидше розумілося марнотратство, ніж результат творчого внеску в загальне благо на базі підприємницької ініціативи. Вороже ставлення до підприємства було також пов’язане з тим, що на доіндустріальному етапі домашнє господарство і виробництво становили єдине ціле, і підприємницьким функціям відводилась малопомітна роль.

Першим, хто звернув свій погляд на феномен підприємства, як на явище нового часу, був англієць Кантільйон (1680 – 1734). Він відзначив, що на додаток до землевласників і різного роду найманців з’явився новий прошарок людей, які, незважаючи на ризик, прагнуть до ринкового обміну з метою отримання прибутку. Цих людей він назвав підприємцями. Кантільйон не створював жодної теорії, він просто зафіксував феномен.

Через сто років після Кантільйона явище підприємства отримало форму теоретичної концепції у Ж.Б. Сея (1767 – 1832). Концепція базувалася на економічних поняттях “капітал”, “земля”, “праця” як “факторів виробництва” і понятті “комбінація факторів”. Сей пише і про “ризик”, і про “мету – отримання прибутку”. Визначення Сея було достатньо конкретним і водночас мало певну всезагальність, що є необхідною умовою наукової концепції. Його можна застосувати до будь-яких форм підприємницької діяльності: торгівлі, виробництва, кредитної справи, будь-якої посередницької діяльності, навіть спекуля-

тивної. Невипадково сьогодні будь-який підручник, що розглядає підприємництво, обов'язково посилається на Сея.

На зламі XIX – XX ст. економісти почали осягати значення творчого підприємництва для економічного зростання. А. Маршалл (1842 – 1924) додав до трьох класичних факторів виробництва четвертий – організованість, або підприємницьку здатність. Загальний прорив позитивної історії підприємництва почався лише у 1912 році, коли вийшла книга Й. Шумпетера “Теорія економічного розвитку”. Його концепція пов'язала підприємництво з нововведеннями, з аналізом діяльності підприємця – “новатора”. Природно, така точка зору могла сформуватися лише тоді, коли інноваційна діяльність достатньо чітко проявилася у винаходах, нових технологіях.

Творчо розвинули і збагатили теорію підприємництва також Ф.А. Хайєк та П. Друкер. Перший з них особливу увагу звернув на індивідуальність підходу підприємців до вирішення завдань, а другий підкреслив нерозривну єдність новаторства і підприємництва.

Сучасна економічна наука визначає підприємництво як особливий вид діяльності, в основу якого покладено такі ознаки:

- 1) свобода вибору напрямків і методів діяльності, самостійність у прийнятті рішень;
- 2) постійне існування фактора ризику;
- 3) орієнтація на досягнення певного прибутку;
- 4) інноваційний характер діяльності.

Криза вітчизняної економічної теорії та викладання призвели до того, що відбувся різкий перехід до західних курсів “Економікс”. Абсолютизація подібного підходу шкодить розвитку теорії. Слід враховувати такі обставини:

– західні курси “Економікс” розглядають зазвичай функціональні зв'язки, а не причинно-наслідкові. Економіка вивчається як ринкова система, що досягла певної зрілості й характеризується усталеністю. А для України характерним є переважання перехідних форм. Тому не можна обмежуватися розглядом тільки функціональних зв'язків, а слід розглядати їх у проблемі становлення національної економіки;

– курси “Економікс” тяжіють до орієнтації на економічні механізми і проблеми, що властиві лише даній країні;

– сучасні західні курси прагнуть уникати оцінок, рекомендацій. Вони розглядають лише твердження на кшталт “що вже є”. В умовах перехідної економіки України неодмінно виникає питання “що робити?”, як пов'язати економічну теорію з практичною діяльністю. Адже питання, що вирішують українські та американські економісти, є досить відмінними.

На Заході питання підприємництва безпосередньо не включені в курси економічної теорії, а введені у спецкурси. При цьому економічне навчання має таку мету: навчити застосовувати інструменти економічного аналізу при вирішенні особистих, суспільних та національних проблем. Підприємницька ж діяльність розглядається в умовах насиченого ринку. Ці країни мають іншу економічну ситуацію, що опирається на законодавчу базу. Підприємницька діяльність там досягає найбільшого успіху у тих сферах економіки, що базуються на використанні нових ідей, “ноу-хау”, наукомістких виробництвах.

В Україні підприємництво розвивається в умовах ненасиченого ринку послуг, недосконалого законодавства з питань власності, захисту прав споживачів та підприємців. Тому сьогодні ефект від підприємницької діяльності може досягатися не в тих напрямках, які потрібні для розвитку національної економіки і суспільства в цілому, а за рахунок умілого використання недоліків чинного законодавства, миттєвої орієнтації у змінах цін на продукцію, тощо. Зрозуміло, що досягнення успіхів у такий спосіб є короткостроковим.

Сьогодні економічна освіта в Україні повинна бути націлена на те, щоб зрозуміти систему економічних зв'язків, засвоїти найважливіші економічні поняття, уміти оцінювати причини і наслідки різних суспільних явищ. Економічна освіта повинна бути загальною. Людині спочатку треба допомогти сформувати економічне мислення, а вже потім вона сама буде вирішувати вивчати їй поглиблено підприємництво чи банківську справу. Мова йде про те, що необхідно виділити два аспекти економічної науки: теоретичний і практичний. Базовою дисципліною для підготовки бакалаврів з економіки є політична економія або економічна теорія (дискусії про назву сьогодні не є предметом нашого обговорення). Більшість підручників, що сьогодні виходять у світ з цієї проблематики, мають окремий розділ, де мова йде про підприємництво. Наприклад, [1] розглядає суть і функції підприємництва у малому бізнесі, в діяльності кооперативних, акціонерних і орендних підприємств, державного підприємництва, а також підприємництва в аграрному секторі економіки. Взагалі, аналіз навчальних посібників та підручників доводить, що питання підприємництва розглядаються в тих з них, що призначені для ліцеїв і шкіл з поглибленим вивченням економіки. Це, наприклад, [2] або [3]. Такий підхід є правильним, тому що введення вивчення економіки в школі породило потребу ступеневої економічної освіти. На нашу думку, поняття підприємництва слід розглядати ще у школі, що забезпечить стабільність пізнання від простого до складного. Основний акцент слід робити на економічних дослідженнях, що пов'язані з аналізом причин, які спонукають суспільство чи окремих індивідів робити правильний вибір. У темі “Підприємництво” школярі повинні зрозуміти його зв'язок з ризиком, вияснити риси підприємця, попрактикуватися в такій діяльності у вигляді ділової гри. Це допоможе їм зрозуміти чи зможуть вони у майбутньому займатися підприємництвом, чи мають вони хист до цього.

Коледжі й вищі навчальні заклади, на наш погляд, тему про підприємництво окремо можуть не розглядати. Такі риси, як економічне мислення, економічна інтуїція, що безумовно повинні бути притаманними підприємцю, здобуваються при вивченні економічної теорії. Це знайшло відображення у сучасних підручниках: [4, 5] Зокрема, у першому вивчаються джерела формування стартового підприємницького капіталу, інвестиційна діяльність, наведена оцінка інвестиційної привабливості та ефективності реальних інвестицій, розглядаються проблеми міжнародного бізнесу. Програма курсу “Підприємництво: стратегія, організація, ефективність” затверджена вченою радою КНЕУ і розрахована в основному на слухачів магістрських програм певного фахового спрямування.

У підручнику В. Сизоненка [5] пропонується комплексна схема змісту підприємницької діяльності, що охоплює всі послідовні етапи – від розробки маркетингової стратегії при формуванні власного бізнесу до визначення і використання факторів економічного процвітання фірми, від інвестиційного задуму до його конкретного втілення в умовах ринкового середовища. Автор дає концептуальну уяву про підприємницьку діяльність, прослідковує взаємозв'язок з економічною теорією, макро- і мікроекономікою. На нашу думку, такий підхід був би виправданим, якщо б студенти не вивчали ці курси як окремі предмети. Якщо ж вважати підручник орієнтованим на тих, хто самостійно збирається оволодівати теоретичними та прикладними аспектами підприємництва, то варто збільшити обсяг практичних питань.

У цьому відношенні слід відмітити як дуже вдалий навчально-прикладний посібник “Економіка та менеджмент” [6]. Він містить як розділи з основних проблем економічної

теорії, фінансів та фінансової системи, економіки підприємств, бухгалтерського обліку та аудиту, біржової діяльності, так і окремий розділ, що розглядає підприємництво. Зроблена спроба “під одним дахом” зібрати всі економічні дисципліни на базі теоретичних знань, дати практичні навички.

Нами проведено аналіз зв'язків теми “Підприємництво” з курсами політичної економії, мікро- і макроекономіки, що вивчаються в коледжах. За основу взято нормативні програми навчальних дисциплін з економічної теорії (для бакалавра з економіки та підприємництва), ухвалені на Всеукраїнській науково-методичній конференції “Проблеми викладання економічної теорії” (26 – 28 квітня 1999 р., Київ).

Криза вітчизняної економічної науки, заміна зарубіжними курсами “Економікс” помітно витіснила теоретичну економіку прагматичними економічними знаннями, що далекі від господарських реалій перехідної економіки України.

Порівняльна таблиця зв'язків поняття “підприємництво” з економічними дисциплінами

	Політична економія	Мікроекономіка	Макроекономіка
Загальна характеристика підприємництва, його основні принципи й моделі. Типи підприємницької діяльності. Форми підприємництва.	Т.12 Підприємство і підприємництво. Т.14 Підприємництво в аграрній сфері. Т.24 Закономірності та особливості розвитку перехідних економік.	Т.6 Мікроекономічна модель підприємства. Т.18 Трансформаційні ефекти та мікросистема.	
Підприємництво в ринковій системі господарювання. Економічна діяльність в перехідний період.	Т.8 Ринок: суть, функції та умови формування. Т.9 Класифікація ринків. Т. 10 Інфраструктура ринку і капітал сфери обігу. Т.24 Закономірності та особливості розвитку перехідних економік.	Розділ 3. Теорія ринкових структур: ринок продукту (Т.9 – 12). Т.14 Ринок праці. Т.15 Ринок капіталу. Т.17 Зовнішні ефекти в ринковій економіці та їх державне регулювання. Т.18 Трансформаційні ефекти та мікросистема.	
Формування підприємницького капіталу. Аналіз підприємницької діяльності.	Т.4 Відносини власності. Т.7 Витрати виробництва і прибуток. Т.12 Підприємство і підприємництво. Т.13 Капітал і наймана праця.	Т.5 Попит, пропозиція, їх взаємодія. Т.6 Мікроекономічна модель підприємства. Т.7 Варіації факторів виробництва та оптимум товаровиробника. Т.8 Витрати виробництва.	

Продовження таблиці

Підприємницьке середовище. Фактори, що на нього впливають.	Т.3 Економічна система суспільства. Т.6 Гроші. Т.15 Держава та її економічні функції. Т.17 Розподіл національного доходу. Споживання та заощадження. Т.18 Економічне зростання і його чинники. Економічні цикли. Т.19 Зайнятість, відтворення робочої сили та відповідне державне регулювання. Т.20 Господарський механізм у системі регулювання суспільного виробництва.		Т.3 Макроекономічна нестабільність. Т.4 Сукупний попит та сукупна пропозиція. Т.7 Держава в системі макроекономічного регулювання. Т.8 Фіскальна політика. Т.9 Грошовий ринок та монетарна політика. Т.11 Ринок праці та соціальна політика. Т.12 Економічне зростання.
Питання міжнародного бізнесу.	Т.26 Форми міжнародних економічних відносин.		Т.10 Механізм зовнішньоекономічної діяльності.

Виходом з цієї ситуації є приведення курсу економічної теорії згідно з реальним рівнем соціально-економічної зрілості світового співтовариства і одночасне відображення специфіки і суперечностей ринкової економіки, що формується в Україні. В цьому плані теорію підприємництва можна розглядати в різних варіантах:

а) для економічних спеціальностей тему “Підприємство” окремо не розглядати, а лише в контексті інших тем. Курс “Підприємство” виноситься окремо, і повинен мати за теоретичну базу курс економічної теорії;

б) для неекономічних спеціальностей курс “Підприємство” немає потреби розглядати окремо. Слід включити в курс економічної теорії тему, що розглядає питання підприємства.

1. *Основи економічної теорії / За ред. проф. Ю.В. Нікаленка. – К.: Либідь, 1998.* 2. *Економіка: Навчальний посібник для 10 – 11 класів / За ред. З.Г. Ватаманюка і С.М. Панчишина. – К.: Либідь, 1999.* 3. *Гільчинський А.С., Єщенко П.С., Палкіна Ю.І. Основи економічних знань. – К.: Вища школа, 1999.* 4. *Покропивний С.Ф., Колот В.М. Підприємство: стратегія, організація, ефективність. – К.: КНЕУ, 1998.* 4. *Сизоненко В.О. Підприємство. – К.: Вікар, 1999.* 5. *Економіка та менеджмент / За ред. О.Є. Кузьміна. – Львів, 1996.*